

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

(26-27 вересня 2025 р.)

Київ
2025

УДК 8(062.552)
Ф 54

Філологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень. Матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 26-27 вересня 2025 р.). – Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. – 196 с.
ISBN 978-617-8514-16-7

У збірнику представлені матеріали науково-практичної конференції «Філологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень». Розглядаються загальні питання української мови і літератури, романських, германських та інших мов, теорії і практики перекладу, риторики та інші.

Збірник призначено для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, які цікавляться філологічними науками, а також для широкого кола читачів.

УДК 8(062.552)

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Артеменко Г.С. КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА ЯК МОДЕЛЬ ТВОРЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ	8
Балаж Ю.І. ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНА СПЕЦИФІКА МЕДАЛЬНОЇ ПОЗИЦІЇ МОДЕЛЕЙ РЕЧЕНЬ ІЗ ГЕНІТИВНИМ ВИРАЖЕННЯМ КЛЮЧОВОГО КОМПОНЕНТА ПОШИРЮВАЧА	11
Гурин А.С. ТРАДИЦІЯ, ІСТОРІЯ ТА РОДИНА У РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ».....	15
Доскалюк М.С. КАЛЬКУВАННЯ ЯК ЗАГРОЗА ЧІТКОСТІ ПРАВНИЧОГО МОВЛЕННЯ: ЛЕКСИКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	20
Ігнат Х.С. МОТИВ СКЛАДНИХ ВИПРОБУВАНЬ У ПОВІСТІ НАТАЛІЇ ДОВГОПОЛ «ЖАРПАТСЬКА КАЗКА, АБО ЗА ДЕСЯТЬ ДНІВ ДО КУПАЛА».....	23
Печарська В.П. НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	29
Половинко О.С. ЕТНОЛІНГВІСТИЧНЕ ПОТРАКТУВАННЯ НАРОДНИХ НАЗВ ХВОРОБ	32
Харук А.В. ХУДОЖНЄ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ МІФОЛОГІЧНИХ ОБРАЗІВ У РОМАНІ ДАРИ КОРНІЙ «ПРИГОДИ ЗМІЯ БАГАТОГОЛОВОГО. БІЛІ ПЕРЛИНИ ДЛЯ БІЛОЇ КОРОЛЕВИ».....	37
Хоружева Л.Є., Юнак В.Г. ПІДГОТОВКА ІНОЗЕМНИХ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ МАГІСТРА ДО ОПАНУВАННЯ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВОГО ТЕКСТУ	42
Цівінська Ю.В. РИТМ РОЗБИТИХ РЯДКІВ: ПРО ДВА ВІРШІ З КНИГИ «ЖИТТЯ МАРІЇ» СЕРГІЯ ЖАДАНА	47

Половинко О.С.

доктор філософії,

Харківський національний медичний університет

ЕТНОЛІНГВІСТИЧНЕ ПОТРАКТУВАННЯ НАРОДНИХ НАЗВ ХВОРОБ

Дослідження народної медичної лексики є одним із ключових напрямів сучасної етнолінгвістики, оскільки воно дає можливість реконструювати та осмислити світоглядні та культурні уявлення народу. На жаль, як показують попередні розвідки, лексика народної медицини, особливо у її діалектному вимірі, вивчена недостатньо, а наявні дослідження часто обмежуються несистематичними згадками або вузькими тематичними рамками [1].

Народна лексика для позначення загального фізичного нездужання характеризується широким спектром синонімічних дублетів, що відображають різноманітність відчуттів та уявлень про стан хвороби. О. Миголинець у дослідженні українських закарпатських говірок фіксує наявність таких лексем, як *хвороба, хворота, хворіст, хиря, болячка (з варіантом болячка), недуга, слабість, слабованє, битуг*. Усі ці номени мають спільне праслов'янське джерело походження та тривалу історію в писемній мові [1].

Така лексична розгалуженість є не просто надмірністю, а унікальним явищем, що демонструє різноманітність підходів до опису одного й того ж стану. За відсутності уніфікованої медичної термінології, народна свідомість використовувала множинні, часто емоційно забарвлені, назви, кожна з яких фокусувалася на певному аспекті нездужання. Так, лексема *болячка* акцентує увагу на фізичному болі, тоді як *недуга* підкреслює «не-дух» – відсутність життєвої сили або психічного благополуччя, а *слабість* – фізичний наслідок. Це вказує на те, що народна номінація хвороб є прагматичною та орієнтованою на життєвий досвід, а не на абстрактну класифікацію. Кожне слово є своєрідним «точним пострілом» у певне переживання, що є важливим елементом народної медичної культури.

Аналіз народних номенів на позначення хвороб свідчить про їхню системну мотивацію, яка ґрунтується на чітких принципах. Ці

принципи можна згрупувати за основними ознаками, що лягли в її основу. Така функційність назв, що описує, як хвороба «працює» або «діє» на людину, є ключовим аспектом народної медичної лексики.

Найпродуктивнішою групою є **назви, мотивовані симптомами хвороби**. Вони утворюються від дієслів, що описують характерні прояви (наприклад, *тряця* позначає лихоманку і походить від дієслова «трясти», що безпосередньо вказує на тремтіння тіла, викликане хворобою [3]). Назва *задавка* (для паротиту) мотивована відчуттям, ніби щось «давить» у горлі [2]. Назви *висипка*, *сипка*, *сип* та *осипка* утворені від дієслова висипати і позначають захворювання, що супроводжуються шкірними висипаннями, як-от кір або вітрянка [2]. Діалектні назви *плачі*, *плаксивці* позначають хворобливу плаксивість у дітей, що також є прямим віддзеркаленням симптому [2].

Категорія **назв, що мотивовані символічними асоціаціями**, охоплює номінації, що ґрунтуються на асоціаціях з поведінкою або зовнішнім виглядом тварин. Назва *свинка* для паротиту є найпоширенішою в говірках Буковини, і її мотивація пов'язана з набряклою шиєю хворого, що візуально нагадує свиню [2]. *Ослячий кашель* позначає коклюш через характерний звук, схожий на крик осла [2].

Назви, мотивовані місцем виникнення вказують на уражений орган або локалізацію хвороби (наприклад, *завушниця* (для паротиту, оскільки захворювання локалізується за вухом) та *залози* (від назви ураженого органу – залози) [2].

Назви, мотивовані віком пацієнта переважно позначають дитячі хвороби, зокрема *нічниця* (плаксивість, що проявляється вночі) та *бабиці* (хвороблива плаксивість у дітей) [2].

Така семантична класифікація показує, що народна мова формує номенклатуру хвороб не випадково, а за чіткими, хоча й неофіційними, моделями, що є важливим доказом системного характеру народної медичної лексики.

В основі народних назв хвороб лежить уявлення про них як про живі, міфічні істоти або надприродні сили, що є характерною рисою слов'янського міфологічного світогляду [3]. Дослідження показують, що у народній демонології хвороби часто уособлювались у вигляді злих духів, таких як Тряця (лихоманка), Хиндя або Завійна [2]. Це

уявлення відображено у фразеології, де хвороба виступає як активний суб'єкт, що може прийти, напасти, з'їсти чи піти [2].

Сприйняття хвороби як персоніфікованої сутності створювало своєрідний дуалізм у мові. Коли хвороба мала чіткий, зрозумілий симптом (наприклад, висип), її назва була суто дескриптивною (висипка). Однак, якщо хвороба приходила раптово або її причина була незрозумілою (як гарячка), народна уява надавала їй міфологічний образ, перетворюючи на діючого персонажа (Трясця). Це вказує на межу між емпіричним знанням, заснованим на спостереженні, і магічним світоглядом, що прагне пояснити незвідане через міфологічні образи.

Народні уявлення про хвороби як про активних суб'єктів найяскравіше фіксуються у фразеологічних одиницях (ФО), де дієслівний компонент виражає дію, притаманну живій істоті [3]. Ці ФО не просто називають стан, а й розповідають цілісну історію хвороби.

Персоніфікація хвороби відображається у фразеологізмах, що описують її напад на людину (наприклад, напосіли хвороби, напала болячка, чіпляються хвороби), її руйнівну дію (зокрема, придавила хвороба, задавили болячки, хвороба з'їла) та її відступ (залишили хвороби, відпустила хвороба). Одужання ж уявляли як самостійний вихід хвороби з тіла, що відображено у висловах «залишили хвороби» та «відпустила хвороба» [3].

Як бачимо, за такого підходу формується цілісний культурний наратив, в якому хвороба – це не пасивний стан, а драматичний конфлікт між людиною та незримим ворогом. Це пояснює, чому народні методи лікування часто склалися з магічних ритуалів та замовлянь, спрямованих на «вигнання» хвороби-демона, а не просто на усунення фізичних симптомів.

Назви хвороб функціонують не лише в медичному, а й у магічному, соціальному та моральному дискурсі. У традиційній культурі мова мала магічну силу, що особливо помітно в замовляннях. У них мова використовувалася як інструмент для вигнання хвороби-демона, як, наприклад, у замовлянні для лікування «підвію», де замовляч звертався до вітру, що вважався причиною хвороби [4].

Використання назв хвороб у прокльонах та лайливих висловах, таких як «Бодай тебе трясця трясла!» або «Хай тебе хиндя попотрясе!» [3], свідчить про їх велику «силу» в народній свідомості. Накликати хворобу на іншу людину було одним із найсильніших вербальних засобів агресії, що вказує на глибинне розуміння хвороби як найбільшого лиха.

Народна мудрість про здоров'я та хворобу фіксується у прислів'ях та приказках, які містять глибокі філософські, етичні та гігієнічні ідеї. Прислів'я «Хвороба входить пудами, а виходить золотниками», «Здоров'я маємо – не дбаємо, а втративши – плачемо» та «Помірність – матір здоров'я» відображають етичні норми та життєві правила, що, на думку народу, допомагають уникнути хвороби. Таким чином, мова про хворобу виходить за межі суто медичного контексту, стаючи частиною морального та соціального регулювання.

Отже, народна медична лексика є не просто випадковим набором слів, а системним явищем, мотивованим глибоким народним світоглядом та емпіричним досвідом.

По-перше, лексико-семантична система цих назв є багатогранною, що відображено в широких синонімічних рядах та різноманітних мотиваційних ознаках. Народні номінації є функціональними та прагматичними, орієнтованими на життєвий досвід, а не на абстрактне знання.

По-друге, уявлення про хворобу як персоніфіковану, міфічну сутність є ключовим для розуміння етнолінгвістичної природи цієї лексики. Ця концепція яскраво відображена у фразеології, де хвороба виступає як активний суб'єкт, що може нападати, руйнувати та відступати. Використання назв хвороб у замовляннях та прокльонах також підкреслює їх магічну силу та роль у соціальному та моральному дискурсі.

На підставі проведеного аналізу вважаємо перспективним подальше, більш масштабне збирання етнографічного матеріалу, що сприятиме створенню повного атласу народних назв хвороб задля збереження культурної спадщини, а також дасть можливість провести більш глибокі міжкультурні зіставлення для розуміння спільних рис у слов'янських уявленнях про хвороби.

Список використаних джерел:

1. Миголинець О. Динаміка семи 'хвороба' в українських закарпатських говірках. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. 2022. № 47, Том 1. С. 199–202. UR: <http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua/article/view/268848>
2. Стрижаковська О. Народні назви дитячих хвороб в українських говірках Буковини. *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія*. 2010. Випуск 496–497. С. 92–100. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvchnusf_2010_496-497_16.pdf
3. Чибор І. Народні уявлення про хвороби крізь призму фразеології української та польської мов. *Studia z filologii słowiańskiej*. 2017. 52. С. 46–75. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/678649.pdf>
4. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг. моногр. Видання друге. Київ : АТ «Обереги», 1994. 424 с. URL: https://risu.ua/php_uploads/files/articles/ArticleFiles_50869_mytrllarion_Doxrystyjanski-viruvannia.pdf
5. Буйських Ю. Проблема класифікації персонажів нижчої міфології в українській та зарубіжній історіографії. *Етнічна історія народів Європи*. 2007. Вип. 22. С. 144–152. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Buiskykh_Yuliia/Problema_klasyfikatsii_personazhiv_nyzhchoi_mifolohii_v_ukrainskii_ta_zarubizhnii_istoriohrafii.pdf